

Milli Tarihin İnşası

(Makaleler)

Hazırlayanlar:

Ahmet Şimşek - Ali Satan

İSTANBUL, 2011

Tarihçi
KitabeviŐ

Tarihçi Kitabevi Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni
Necip Azakoğlu

Düzeltili: Hadiye Yılmaz

Kapak tasarımı: Kolektif Atölye

Sayfa tasarımı: Güler Kızılelma

Birinci baskı: Eylül 2011, İstanbul

Boyutlar: 13.5 x 21 cm

Sayfa sayısı: 328

ISBN: 978-605-4534-03-6

Baskı ve cilt: Kitap Matbaacılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

Davutpaşa Caddesi No: 123 Kat: 1

Topkapı / ZEYTİNBURNU-İSTANBUL

+90 (212) 482 99 10

Sertifika no: 16053

© Yayın hakları Tarihçi Kitabevi'ne aittir.

Bu eserin bütün hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Tarihçi Kitabevi

www.tarihcikitabevi.com

Moda Caddesi No: 104/A

Moda / KADIKÖY-İSTANBUL

Tel: 0216 418 68 86

GSM: 0530 370 74 11

E-posta: info@tarihcikitabevi.com

MİLLİ TARİHİN İNŞASI

(Makaleler)

Hazırlayanlar:

Ahmet ŞİMŞEK - Ali SATAN

Tarihçi
Kitabevi

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	9
Türkiye'de Milli Tarihin İnşası	11
MAKALELER	29
<i>A. Türklerde Modern Tarih ve Tarihçilik</i>	31
Bizde Tarih ve Müverrihler Hakkında	31
<i>Fuat KÖPRÜLÜ</i>	
Tarih İlim mi? Yoksa Sanat mı?	47
<i>Ziya GÖKALP</i>	
Tarihi Görüşe Dair	49
<i>Yusuf AKÇURA</i>	
Tanzimat'tan Meşrutiyet'e Kadar Bizde Tarihçilik	59
<i>Mükrimin Halil YİNANÇ</i>	
Tarih İlimi ve Bizde Tarihçilik	97
<i>İbrahim KAFESOĞLU</i>	

<i>B. Milli Tarihin İnşası</i>	119
Milletimizin Tarihi Nereden Başlar?	119
<i>Ziya GÖKALP</i>	
Bizde Milli Tarih Yazılabilir mi?	123
<i>Fuat KÖPRÜLÜ</i>	
Tarih Yazmak ve Okutmak Usullerine Dair	129
<i>Yusuf AKÇURA</i>	
Türk Tarihi Yazılırken	
Atatürk'ün Alaka ve Görüşlerine Dair Hatıralar	181
<i>İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI</i>	
Milli Tarihimizin İsmi	189
<i>Mükrimin Halil YİNANÇ</i>	
Türk Tarihine Bakışımız Nasıl Olmalıdır?	197
<i>Hüseyin Nihal ATSIZ</i>	
Tarih Şuuru ve Vatan	209
<i>Hilmi Ziya ÜLKEN</i>	
Millet ve İnsanlık Mefkûrelerinin	
Tarih Tedrisatında Ahenkleştirilmesi	229
<i>Osman TURAN</i>	

YAZARLARIN KISA BİYOGRAFİLERİ	263
Mehmet Fuat KÖPRÜLÜ	265
Ziya GÖKALP	269
Yusuf AKÇURA	275
Mükrimin Halil YİNANÇ	281
İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI	283
Hüseyin Nihal ATSIZ	287
Hilmi Ziya ÜLKEN	293
İbrahim KAFESOĞLU	297
Osman TURAN	301
DİZİN	305

ÖNSÖZ

Romantik bir söylemle Osmanlı Devleti'nin küllerinden doğan yeni Türk Devleti'nin uluslaşma öyküsünü tarihyazımını bağlamında içinde barındıran bu kitap, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e doğru gelişen süreçte, tarih-ulus ekseninde ortaya çıkan "milli tezli" makalelerin bir derlemesinden oluşmuştur. Fuat Köprülü'den Osman Turan'a kadar dokuz ayrı akademisyen, düşünce adamı ve tarihçinin, zamanında kaleme almış oldukları bu kıymetli makaleleri bir araya getirme amacıyla olan naçiz çalışmada, makaleler seçilirken zamansal olarak Türk Uluslaşması'nın yüzyılını (20. yüzyıl) kapsamasına dikkat edilmiştir. Romantik "milli tarihten" rasyonel ve uluslararası arenayı da dikkate alan bir "milli bakış" açısına doğru gidişi izleyebileceğimiz makalelerde milli tarihyazımının bu anlamda evrilme sürecini de takip etmek mümkün görünmektedir. Bu, aynı zamanda modern Türk tarih yazıcılığının son yüzyılına bir kuşbakışı anlamına da gelebilecektir.

Makalelerin dil ve üslubu korunmuştur. Yalnızca bugün artık kullanılmayan sözcüklerin Türkçesi parantez içinde verilmiştir.

Katkılarından dolayı başta Tarihçi Kitabevi Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni Sayın Necip Azakoğlu'na ve Editörü Sayın Hadiye Yılmaz'a, makalelerin dizgiye aktarılmasındaki katkılarından dolayı ise öğrencimiz Funda Koca'ya teşekkür ederiz.

Umarız ki, kitapta yer vererek yeniden gün yüzüne çıkardığımızı düşündüğümüz bu kıymetli makalelerle Türk milli tarih yazımı ve anlayışının ortaya çıkışı ve evriminin kavranmasına küçük de olsa bir katkı sağlayabilmiş oluruz.
Saygılarımızla...

Ahmet Şimşek - Ali Satan
Ağustos 2010, Göztepe-İstanbul,

TÜRKİYE'DE MİLLİ TARİHİN İNŞASI

Geçmişin bilgisi olarak tarih, iktidar sahiplerinin kendilerine ve oluşturdukları kurumlara meşruiyet sağlamak amacıyla geçmişten bugüne değin ilgilendikleri bir alan olmuştur. Çünkü iktidar köklerinin ne kadar eskiye dayandığının, ne kadar eski bir geçmişinin olduğunun vurgulamasının, gerçekleştirdiği icraatların ve oluşturduğu kurumların insanların zihninde daha kolay meşrulaşmasını beraberinde getireceğini düşünmüştür. Bu yararçı (pragmatik) bir düşünüş tarzı olmakla birlikte her devir ve dönemde farklı biçimde ortaya çıkmıştır. Eski zamanlardan bugüne değin iktidarın tarihle ilişkilerinin farklı biçimlerini görmek mümkündür. Bilindiği üzere Hititler zamanında kralların inançlarından kaynaklanan "yaptıkları işler konusunda tanrılarına hesap vermek" maksadıyla yazdırdıkları *anallar*, iktidar-tarih ilişkisinin ilk örneklerinden sayılabilir. Yine ortaçağ dünyasında yaygın olarak görülen, döneme ve coğrafyaya göre değişen "kronikçilik" ya da İslam dünyasındaki karşılığı olarak "vakayinamecilik" de buna başka bir örnektir. Bunlardan ilki olan *anal geleneği*, her ne kadar Tanrı'ya hesap vermek amacıyla ortaya çıkmışsa da kralın dürüstlüğüne ilişkin vurguyla bir anlamda hükümlerliliği pekiştirici bir unsur olarak siyasal işlev görmüştür. İkinci örnekte ele alınan kronikçilik ise tam anlamıyla bahsi geçen iktidar-meşruiyet ilişkisine doğrudan katkı sağlayacak durumdadır. Hükümdarların siyasi yaşamları

boyunca gerçekleştirdikleri icraatları yıl yıl kaleme alan bu kronikleri yazan tarihçiler, eserlerini, hükümdarın hoşuna gidecek biçimde düzenlemekten de kaçınmamışlardır¹. Bu yönüyle kroniklerden hükümdarı eleştiren ya da kaleme alınan olayların değerlendirmesinde mevcut yönetimin eksiklerini ortaya koyabilenlerin sayısının bir hayli az olması da tarihin yüzyıllar boyunca doğrudan doğruya iktidar merkezli biçimlendirildiğinin bir göstergesi sayılmalıdır. Gelecekte olarak adlandırılacak bu tarih-iktidar ilişkisinin daha sonraları modern zamanlarda da farklı biçimlerde devam ettiği görülür.

19. yüzyıl, özellikle tarih çalışma alanına ilişkin büyük değişimlerin yaşandığı bir zaman dilimidir. Bu yüzyılda değişimler o kadar yoğun ve temelden gerçekleşmiştir ki, bu sebeple 19. yüzyıla *tarih yüzyılı* denmiştir. Peki, bu yüzyıla tarih yüzyılı denecek derecede ne/neler değişmiştir? Bu yüzyılda tarih çalışmaları neden daha fazla önemsenir olmuş, gündemi neden daha fazla işgal etmiştir? Bu dönemde, o zamana kadar "geleneksel" olarak adlandırılan tarih anlayışı ve yazımı dışında nasıl bir anlayış ortaya çıkmıştır? Ya da hangi anlayışlardan bahsetmek mümkündür?

Bu sorulara makul ve anlaşılır cevaplar verebilmek için Avrupa'da bilim ve teknikte büyük değişimlerin başladığı 17. yüzyıla bakmak gerekmektedir. Bilindiği gibi 17. yüzyılda fizik alanında ortaya çıkan bilimsel gelişmeler daha sonra tüm

---

1 Bu konuda tersi bir iddia ile Osmanlı kroniklerinde yöneticilere yönelik yapılan eleştirileri tespit eden Bizbirlik'in çalışmasında bile bu eleştirilerin mevcut padişahı eleştirmekten ziyade, kısmen siyaseten yapılan eski hataları ve yönetici hiyerarşisine göre daha aşağıdakileri hedef aldığı görülmüştür. Bkz: Alpay Bizbirlik. (2004). *Kroniklerde Osmanlı Devleti Yöneticilerine Yapılan Eleştiriler Üzerine (Başlangıcından 16. Yüzyılın Sonuna Kadar)*, *bilig*, 31: 51-69.

bilgi alanlarını etkileyerek metodolojik olarak ve zihniyet açısından biçimlendirme görevi görmüştür². Newton ve Hume ile vurgulu biçimde fark edilen fizikte deney ve gözlemin akli çıkarımlardan daha fazla önem kazanmasıyla elde edilen bilgilerin/sonuçların kontrol edilebilir ve tekrarlanabilir olması "nesnel bilgi" kavramını ortaya çıkarmıştır. Doğa bilimlerinde matematik ve fizik kullanarak gerçeklerin özünün kavranabileceği, bu disiplinlerce nüfuz edilmeyen olguların hiçbir öneminin olmadığı düşüncesini benimseyen Kartezyen yaklaşımla³ bilim faaliyetlerinde nesnel bilginin insanın elde edebileceği en kusursuz *hakikat göstergesi* olarak kabulü, diğer bilgi alanlarının da bu çerçevede yapılması gerektiği düşünce ve beklentisini doğurmuştur. Çünkü "esrarengiz özleri ve batıl birimleri olmayan, sırrı çözülmüş bir dünya fikri ve bilimsel yöntemle kesin ve tüm zamanlar için geçerli doğrulara ulaşılabilmesi umudu" bilginleri coşkuyla çalışmaya yöneltmişti.⁴ Böylelikle fizik alanında görülen ve daha sonra *pozitivizm* olarak tanımlanan yeni zihniyet/ yeni metodoloji diğer bilgi alanlarıncada taklit edilmeye çalışılmıştır. Bu yenilik kimya, tıp, biyoloji gibi fen alanlarının gelişerek teknolojiyi ilerletmesine, bilgi patlaması denilebilecek değişim ve dönüşümlere neden olmasına rağmen sosyal ilimlerde aynı sonuçları vermemiştir. Buna ilişkin ilk ciddi eleştirinin 1725'te yayınladığı *Yeni Bilim* kitabı ile

---

2 Harun Er, "Yeni ve Yakın Çağlarda Dünyada Bilim, Teknoloji ve Sosyal Değişme (1453-1914)". *Bilim, Teknoloji ve Sosyal Değişme* içinde (Editör Bahri Ata), Ankara, 2008, PegemA Yayınları, s.195-219; İhsan Fazlıoğlu, (2004), "İki Ucu Müphem Bir Köprü: 'Bilim' ile 'Tarih' ya da 'Bilim Tarihi'". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 2, (4), 9-27.

3 Ernst Breisach, *Tarih yazımı*, (Çev: Hülya Kocaoluk), İstanbul, 2007, Yapı Kredi Yayınları, s.262.

4 *A.g.e.*, s.342.

Giambattista Vico tarafından dile getirildiği görülür. Ona göre Kartezyen mantıkla tarih anlaşılabilir. Tarih araştırmalarında doğa bilimlerinin metodolojisi geçerli sonuçlar vermez. Çünkü doğayı anlamak insani meseleleri anlamaktan daha kolaydır. Bu düşünceler daha sonra tam anlamını Alman Herder'de bulacak olan, tarihte *sezgi yoluyla fikir edinme* ve *anlama* yaklaşımlarının ortaya çıkmasını sağlamıştır.⁵

Tarihin doğa bilimlerinde olduğu gibi bir metodoloji kullanmasını savunan ve toplumsalın bilimi olarak doğan sosyolojinin öncülerinden August Comte'un sosyal alanları "bilimselleştirme" çalışmaları da bu bağlamda ele almaya değerlidir. Comte'a göre fizik biliminde olduğu gibi topluma ilişkin de bir bilim kurmak ve işletmek mümkündür. Hatta Comte, bu olasılığa olan inancını toplumbilim çalışmasını "sosyal fizikçi" şeklinde niteleyerek bir anlamda aşikâr kılmıştır. O, toplumun da, fizikte olduğu gibi bazı evrensel yasalara göre işlediğini, toplumbilimcinin görevinin toplumu etkileyen bu evrensel yasaları keşfetmek olduğunu düşünüyordu.⁶ 19. yüzyılda sadece Comte'un değil, başta Marks olmak üzere pek çok kuramcının benzer yaklaşımları benimsedikleri de görülmüştür. Yani bu yüzyılda modern yaşamın ve pozitivistimin sosyal bilim düşüncesinin ortaya çıkışını sağladığı gibi aynı zamanda düşünürlerin de yaslandıkları güvenilir bir başlangıç olarak algılandığını söylemek mümkündür.

Comte'un ilerlemeci felsefeye yaslanan üç hal kanunu (teolojik-metafizik-pozitivist) ile ortaya koyduğu, fizikten ödünç alarak sosyal alanlara getirmiş olduğu pozitivist düşünce, etkisini çok geçmeden tarihyazımında da göstermiştir.

---

5 A.g.e., s.262-264.

6 Sezgin Kızılcılık, *Sosyal Bilimleri Yeniden Yapılandırma*, Ankara, 2004, Anı Yayınları, s.31-40.

İngiltere'den H. Thomas Buckle ve Fransa'dan Hippolyte Taine pozitivist bir tarihyazımının örneklerini verdiler. Onlara göre tarihte tekil olguları ele almaktansa toplumsalı yönlendiren kanunları keşfetmek gerekmektedir.⁷

Modern tarih yazımı konusunda üzerinde durulması gereken en önemli isim şüphesiz ki, Alman tarihçi Leopold Von Ranke'dir. Ranke, tarih alanını profesyoneller tarafından icra edilen saygın bilim haline getirmek istedi. Bu yüzden Ranke'nin ortaya attığı katı kural ve epistemolojik⁸ inanışa göre yeniden tanımlanan tarih kavramı, değer yargılarını ve metafizik spekülasyonları reddeden nesnel araştırmaya dayanmalıydı.⁹ Onun yazdığı eserlerle tarihyazım alanına getirdiği hem metodolojik hem de zihniyete ilişkin yenilikler kendinden sonra gelen tarihçileri derinden etkiledi.

Tarihin neredeyse yeniden tanımlandığı Rankegil yaklaşımın tarih çalışma alanına iki temel yönde etkide bulunduğu söylenebilir. Bunlardan ilki metodolojik açıdan gerçeğe yaklaşım ve tarih alanının bu bağlamda öngördüğü "pozitivist bilimsellik" amacıyla gerekli olan "nesnel"lik sorununu gidermek için çalışmalarda kaynak olarak belgenin merkeze alınmasıydı. Bu çerçevede Ranke'nin tarihe verilen rol ve geçmişin gerçekliğine ilişkin şu meşhur sözleri üzerinde durmakta yarar vardır:

"Gelecek çağlara yararı dokunsun diye, geçmişini yargılamak ve şimdiki zamanı yönlendirmek görevi tarihe ve-

7 Ernst Breisach, *Tarihyazımı*, (Çev: Hülya Kocaoluk), İstanbul, 2007, Yapı Kredi Yayınları, s.348-351.

8 Bilginin doğası, kapsamı ve kaynağı ile ilgilenen felsefe.

9 George Iggers, *Bilimsel Nesnellikten Postmodernizme Yirminci Yüzyılda Tarih Yazımı*, (Çev: Gül Çağalı Güven), İstanbul, 2003, Tarih Vakfı Yayınları, s.25.

rildi. Benim bu çalışmamın böyle bir iddiası yoktur; bu çalışma sadece geçmişte gerçekte ne olduğunu ortaya koymak istiyor."¹⁰

Bu sözleriyle Ranke, tarihe ilişkin o zamana kadar biçilen rol-misyon ile kendisinin benimsediği metodun sadece bir karşılaştırmasını yapmaz. Burada retorik olarak benimsediği yolun önemli ve etkili olduğuna dikkat çekmek gerekir. Ranke'nin bu sözleriyle bugün bile hâlâ bütünüyle kurtulunamamış kalıp bir yargı olan "tarihin geçmişi yargılama ve şimdiki yönlendirme görevi"ni sanki eleştirir gibi görünmekle birlikte asıl fikrini çarpıcı bir biçimde ortaya koyduğu görülmektedir. Bu fikir "tarihin sadece gerçeklerle ilgilenmesi gerektiği", bu yüzden kendisinin de bunu yaptığını belirtmesidir. Yani "benim çalışmamın böyle bir iddiası yoktur" derken mütevazı bir vurgu ile "bu çalışma sadece gerçekte ne olduğunu ortaya koymak istiyor" diyerek okuyanda asıl vurucu etkiyi yaratmaktadır. Ranke aslında tarihe, eleştirdiğini ya da kaçındığını iddia ettiği misyondan daha fazlasını yüklemektedir. Tarihin o misyonu, "sadece gerçekte ne olduğunu ortaya koymak"tır. Bu aslında Ranke'nin eleştirdiği "şimdiki zamanı yönlendirmek"ten daha büyük bir iddiadır. Çünkü o zamana kadar geçmişe ilişkin yapılacak çalışmalarda benimsenen gerçeklik iddiasının bu kadar yalın bir biçimde ve bu derece vurgulu ortaya konmadığı söylenebilir. Ranke'nin kaynak açısından getirdiği önemli yenilikse geçmişte neyin olduğunu anlamanın yolu olarak resmi belgeler ve bunlara dayalı bir tarih yazılmasını önerme-

---

10 Aktaran Büşra Ersanlı Behar, *İktidar ve Tarih*, İstanbul, 1995, Afa Yayınları, s.21.

sidir. Bu gereklilik daha önceden de var olmasına rağmen tarih araştırmalarında arşiv çalışmaları Ranke ile bir zorunluluk halini almıştır.¹¹ Hatta bir süre sonra bu anlayış "*tarih sadece arşivde yazılır*", "*belge varsa tarih vardır*" gibi çokça eleştirilen "belge fetişizmi" olarak adlandırılan bir düşünceyi de beraberinde getirmiştir.

Ranke'nin tarihyazımına getirdiği ikinci yenilik ise ilkiyle sıkı ilişkili olarak resmi belgeliği yüceltmesi dolayısıyla *siyasi ulusal* (milli) tarihe yaptığı vurgudur. Ranke "*geçmişte gerçekte ne olduğunu ortaya koymayı*" amaçlayan tarihin, ancak devlet arşivlerindeki resmi belgelerle yazılabileceğini düşünmekteydi. Çünkü ona göre resmi (devlete ait) belgeler, bireyler gibi yalan-yanlış bilgileri aktarmazlar, diğer kaynaklara göre daha güvenilirlerdir. Bu sebepten O, eserini Venedik devlet arşivlerinden yararlanarak yazmıştı. Sonradan bu durumun nedenselliği üzerine yapılan analizlerde Ranke'nin vatansever bir Prusyalı olduğu ortaya çıkacak, aslında tarihi ulusal bir amaç için inşa ettiği değerlendirmelerine ulaşılabilecektir¹². Ranke'nin Prusya Kralı Fredrich Wilhelm ve Bavyera Kralı II. Maximillian'a zaman zaman danışmanlık yapmasının da bu durumu pekiştirdiği söylenebilir.¹³ Aslında bu, Ranke'nin yaşadığı çağ için hiç de şaşırtıcı sayılmamalıdır. Çünkü bilindiği gibi 1789 Fransız İhtilalinin dünyaya yaydığı en önemli fikirlerden biri, belki de en önemlisi ulusçuluk/milliyetçilik olmuştu. Bu çerçevede Ranke'nin Restorasyon Çağı'nın bir

---

11 Ernst Breisach, *Tarihyazımı*, (Çev: Hülya Kocaoluk), İstanbul, 2007, Yapı Kredi Yayınları, s.337.

12 George Iggers, *Bilimsel Nesnellikten Postmodernizme Yirminci Yüzyıldaki Tarih Yazımı*, (Çev: Gül Çağalı Güven), İstanbul, 2003, Tarih Vakfı Yayınları, s.4.

13 Ernst Breisach, *Tarihyazımı*, (Çev: Hülya Kocaoluk), İstanbul, 2007, Yapı Kredi Yayınları, s.335.

çocuğu olarak bundan etkilenmesinin de normal olduğu söylenebilir. Kaldı ki, ulusçuluk düşüncesinin 19. yüzyıldan 20. yüzyılın ortalarına (İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna) kadar en etkili siyasal düşünce olduğunu söylemek hiç de abartı olmaz. Yaklaşık 150 yıl boyunca yoğunluğu ve değeri dönemsel olarak farklılaşsa da ulusçuluğun modernizm ile paralel geliştiğini, birbirini destekleyerek biçimlendirdiklerini, neredeyse her ulusun kendi modernizmini kendine özgü yaşadığını da burada belirtmekte yarar vardır. Sözü biraz daha açarsak şunlar söylenebilir:

Modern anlayışın fen bilimlerinde ortaya çıkışı ve bu kervana katılmak için bazı nesnellik kriterleri oluşturup edebiyat ve felsefeden uzaklaşan tarihin de kendi çalışma alanını tanımlaması, o zamana kadar tarihe karşı duyulan tüm kuşku ları yenmiştir. Artık tarih diğer bilimlerin uşağı değildir; yan disiplinleri ve kendine ait metodolojisi ile rüştünü ispat etmiş bir bilim dalıdır. Bu durum 1880'lerden Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar sürer.¹⁴ Bu süreç aynı zamanda ulusçu düşüncenin altın devrini yaşadığı, toplulukların uluslaşma sürecinde romantik girişimlerde buldukları bir dönemdir.

Peki, nedir romantik dönem? Bundan neyi anlamak gerekir?

Romantik dönem, ulus birliğini güçlendirecek ve anlamlı kılacak tarihsel çalışmaların önemsendiği bir süreçtir. Bu dönemde ulusun ne kadar eski bir geçmişe sahip olduğu, tarihinin nasıl başarı ve zaferlerle dolu olduğu gibi kalıp sözler ve inançların yanında pek çok kahraman yetiştirmiş şanlı bir geçmiş algısı yaratılmaya çalışılmıştır. Romantik dönem, ta-

¹⁴ Ernst Breisach, *Tarih yazımı*, (Çev: Hülya Kocaoluk), İstanbul, 2007, Yapı Kredi Yayınları, s.337, 341.

biri yerindeyse ulusların bebeklik (emekleme) devresi olduğu için eski şanlı ve başarılı geçmiş çerçevesinde, yazının olmadığı dönemlere kadar tarihi taşıma eğilimi de görülmüştür. Bu çerçevede ulusun çekirdek kadrosunu oluşturan topluluğun ya da toplulukların sözlü kültür ürünleri olarak mit, destan ve efsanelere de ayrıca yer verilmiştir. Böylelikle ulusun nasıl şanlı bir geçmişe sahip olduğunun vurgulanmasının yanında geçmişte de büyük zorluklara nasıl göğüs gerdikleri, nasıl destansı başarılar kazandıkları ele alınmıştır. Bu yolla romantizm, tarihe de farklı bir bakış açısı sunmuştur.

Romantiklere göre tarih, doğa ile analogi kurularak anlamlandırılmaz. Tersine, tarihin anlamı mitoslar, fabllar, destanlar incelenerek anlaşılabilir. Çünkü insanlar kendilerini, toplumsal yaşamı ve hatta doğayı hep bu türden kendi yaratıları olan mitler aracılığıyla kavraya gelmişlerdir. Romantiklerin tarih anlayışı, tarihe yöneltmiş estetik coşkunun ifadesi, tarih üzerine coşkulu bir şiirdir.¹⁵ 18. yüzyılda Alman Filozof Herder'in yayınladığı "*Lisan Kökleri Üstüne*" adlı eserinde anıldığı gibi toplumların aşiretten millet aşamasına geçerken destansı nitelikli şarkıları ile tarihi ve şiiri yaşatmaları bu nedenledir. Herder "*bir şair çevresinde bir ulus yaratır, görülecek bir dünya verir ve onların ruhunu bu dünyaya götürmek için elinde tutar*" demiştir. Burada şiirden ziyade bireylerde ortak duygu oluşturarak milli birliğe katkı sağlayabilecek şairlere atıf olduğu açıktır. Yani bir anlamda insanları bir araya getirecek milli marşlar ve şiirlerin önceliği söz konusudur.¹⁶ Çünkü Herder'e göre "bir ulusun ge-

15 Doğan Özlem, *Tarih Felsefesi*, İstanbul, 1996, Anahtar Yayınları, s.99.

16 Ulusal marşların çoğunlukla romantik dönemin bir unsuru olarak birleştirici etkisi bağlamında bakınız: Fatih Tepebaşı, *Ulusal Marşlar ve Kimlikler*, Ankara, 2004, Nobel Yayınevi.

lişimi dinamik bir organizma şeklindedir. Bu gelişimde dilin merkezi bir önemi vardır. Bu süreçte ulusçu aydın, donanımlı bir edebiyatçı ve eylem adamı olarak milletine önderlik yapar."¹⁷

Türk tarihinin modern ürünler vermesinde, yeni metodoloji ve yaklaşımlara göre yazılmasının yanında romantik tarihçiliğin etkilerini de görmek mümkündür. Bu etkinin çerçevesini, modern Türk tarihçiliğinde Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde ve sonrasında düşünmek gerekir. Çünkü Türkiye'de Batılı tarz tarihyazımı Osmanlı'nın son dönemleri olarak adlandırılacak zaman diliminde ortaya çıkmıştır. Ahmet Cevdet Paşa ile başlayan, modern tetkikleri kullanarak tarihyazma serüveni Namık Kemal'ler, Mizancı Murat'lar, Abdurrahman Şeref'ler ile sadece metodolojik bir yeniliğin benimsenmesi şeklinde değil, araçsal olarak da inşa sürecinin başlamasını beraberinde getirmiştir. Bu eserlerde modernist felsefeye uygun vurgular ön plana çıkarken Necip Asım'lar ile birlikte özellikle İkinci Meşrutiyetten sonra Türk kavramı etrafında bir *milli tarih* yazımı söz konusu olmuştur. Bu süreçte Necip Asım'ın 1900 yılında basılan *Türk Tarihi* adlı eseri bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Ancak Türkiye'de dünyadaki gelişmelerin aksine, bahsi geçen dönemde, 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın ilk yıllarında tarih alanında büyük gelişmeler gerçekleşemez. Çünkü Fransız İhtilali'nden etkilenen tarihçilerin milli vurguları, devrin hükümdarı II. Abdülhamit tarafından zararlı görüldüğünden bu tür tarih eserlerinin yayınlanmasına izin verilmez. Bu da aydınların bir süre bu uğraştan

---

17 Mustafa Oral, *Türkiye'de Romantik Tarihçilik (1910-1940)*, Ankara, 2006, Asil Yayınları, s.3.

uzak durmalarını beraberinde getirir. Ta ki II. Meşrutiyet'in ilan edilip İttihat ve Terakki Fırkası ile Türkçü bir yönetimin iktidara geçmesi, rüzgârı tersine çevirecek ve o döneme kadar ihmal edilen tarih çalışmalarının milli bir tarz içinde gelişmesine hız katacaktır. Bu dönemde öğretim gibi tarihyazımı da bir anlamda özgürlüğüne kavuşmuş, tarih yayınlarında büyük bir artış olmuştur.¹⁸

II. Meşrutiyet, Türkçülük akımının ve milliyetçilik anlayışının iktidarda yer bulmasından dolayı özellikle düşünce ve kültür sahasına ilişkin milli bir süreci başlatmıştır. Burada Türk Ocakları'ndan bahsetmek gerekecektir. Adı önceleri **Türk Derneği** olan ve daha sonra **Türk Ocakları** olarak değişen Türkçü dernek, Türkçülük düşüncesinin kurumsallaşması ve devletin hâkim anlayışı olmasına büyük katkılarda bulunmuştur. Türk Ocakları'nın yayın organı olan *Türk Yurdu* dergisi bu dönem için tarihe ilişkin milli bir bakış açısının geliştirilmesi ve kurumsallaşmasında bir okul görevi görmüştür. Başta Ziya Gökalp olmak üzere Hamdullah Suphi, Yahya Kemal, Celal Sahir, Fuat Köprülü, Ahmet Ağaoğlu, Yusuf Akçura gibi pek çok Türkçünün yazılarıyla katkı sağladığı *Türk Yurdu* dergisi, Orta Asya'dan başlatılan bir *milli tarih anlayışını* ortaya koymuş ve bu anlayışın geliştirilmesi için yapılan çalışmaları desteklemiştir. Rasyonel olandan ziyade romantik bir bağlamda gerçekleşen bu milli tarih anlayışı döneme damgasını vurmuştur.

Türkiye'de kurumlar ve çalışmalar açısından romantik tarihciliğin asıl Cumhuriyet döneminde kendini gösterdiği söylenebilir. Bunun sebebi, yeni kurulan Türk Devleti'nin ku-

---

18 Mustafa Oral, *Türkiye'de Romantik Tarihcilik (1910-1940)*, Ankara, 2006, Asil Yayınları, s.7.

rucu unsurlarının Fransız İhtilalinde öne çıkan hürriyet, adalet ve eşitlik vurgulu bir ulus tasavvurunda bulunmak için yeni bir toplum inşa etme programlarına ve buna ilişkin bazı kurumsal düzenlemelere gitmesidir. Hemen belirtmek gerekir ki, bu durumu 1930'lu yılların Avrupa'sındaki siyasal gelişmeler ve nihayetinde dünyadaki konjonktürel seyirle birlikte değerlendirmek gerekecektir. Çünkü malum olduğu üzere o süreçte Avrupa uluslarının her biri benzer sancıları yaşamakta ve son yüzyıldır yüzünü Batı'ya dönmüş ve Batılılaşma çabasında olan Türk coğrafyası için de bu durum bir yol gösterici olmaktadır. Bu dönemde Avrupa görmüş aydınlarımızın uluslaşma sürecine elbette ki katkıları oldu. Ancak yaşanan savaşlar ve alınan yenilgilerle İmparatorluk bakiyesinin, özellikle Türkistan ve Kafkasya bölgelerinin Osmanlı elinden çıkması neticesinde İstanbul'a gelen bilim ve fikir adamlarının Türkçülüğün ideolojik yapısını inşa etmekte daha fazla katkı yaptıkları da şüphe götürmez bir gerçektir. Örneğin Bakülü Ahmet Ağaoğlu, Kırımlı Yusuf Akçura, Başkurtistanlı Zeki Velidi Togan sadece düşünür olmakla kalmayıp, Türk tarihinin araştırılması ve milli bir bakış açısına kavuşması için büyük katkı yapmış kişilerdir. Bu kişilerin Osmanlı'nın son döneminde dile getirdikleri Türkçü fikirlerin Cumhuriyet ile uygulanma şansı bulunduğu görülür.

Yeni kurulan Türk Devleti'nin önünde pek çok sorun vardı. Bu sorunların belki de en önemlileri Saltanat idaresinden Cumhuriyet'e geçişle birlikte devralan imparatorluk nüfus ve düşünce bakiyesinden modern bir toplum yaratmaktı. Bu çerçevede Batılılaşma çalışmaları ve düşüncesi anti-empyralist bir çerçevede ama Osmanlı'da olduğundan daha fazla önemsenererek sürdürülmüştür. Modern bir yö-

netim sistemi, modern bir eğitim sistemi, modern bir bilim ve iktisat sistemiyle beraber *milli bir tarz* benimsenmiştir. Hatta milli tarz, bütün bu süreçlerin ana belirleyicisi olarak ele alınmıştır. Bir üst yapı unsuru olarak kültüre yüklenen anlam, bu çerçevede milli olduğu kadar modern/ laik bir minimal üzere olmuştur. Bu süreçte yeni kurulan devletin kurumlarının ve daha da önemlisi toplumun modern bir içerik ve yapı kazanması daha çok önemsenmiştir. İmparatorluk bakiyesi olarak devralınan toplum zaten yaşanan Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı sonrasında büyük ölçüde Anadolu dışından gelen Türk unsurlarla kısmen homojenize olmaya başlamıştı. Milli Mücadele ve sonrasında mübadele ile yaşananlar toplumda Türk unsurları büyük ölçüde hâkim kılmıştı. Kültür alanında 1930'ların başında yapılan dil ve tarih inkılapları/tezleri ve bunları bilim dünyasında savunacak kurumların oluşturulmasıyla toplumsal homojenlik açısından daha sistematik adımların atıldığı söylenebilir.

Atatürk'ün bir Fransız ders kitabında gördüğü Türklerle ilişkin olarak yapılan "*sarı ırktan ve barbar kavim*" tanımlamalarına karşı başlatılan milli tarihyazımı düşüncesinin bir doktrini olarak ortaya atıldığı söylenen *Türk Tarih Tezi* ve bunu bilim dünyasında savunması için 1931'de kurulan *Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin* böylesine siyasi temelli bir görevi olsa da, Cemiyet'in aynı zamanda Türkiye'de o zamana kadar kısmen Darülfunun Edebiyat Fakültesi'nde verilmiş olan modern tarih formasyonu ve tarihçilik düşüncesinin ülkede kurumsallaşmasına katkıda bulunduğu kabul edilebilir. Osmanlı'dan devralınan Türkçülük mirasının başta Ziya Gökalp, Mustafa Kemal ve Cumhuriyet modernleşmesi üzerine etkileri yanında Türkçü camianın Tu-

ran'ı aşan düşüncelerini Misak-ı Milli'ye yöneltmeleriyle yönetime katılmış olan pek çok milliyetçi aydın ve bürokratin katkılarıyla da millileşme/milletleşme süreci devam ettirilmiştir. Bu süreçte tabii ki, Türk tarihçiliği de resmi tezle birlikte "millileşme"sini sürdürmüştür. Bu durum, milli tarihin Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi eliyle kurulması yanında sosyal-psikolojik pek çok anlamı da beraberinde taşımıştır. Bu tezin, uzun savaşlardan yeni çıkmış ve moral bakımından yıpranmış bir topluma hem yeni bir birlik ve beraberlik ruhu kazandırmak hem de psikolojik güven ve coşku vermek için ortaya atıldığı da söylenebilir. "*İnsanlığın beşiği Orta Asya'dır. Hayat en evvel orada başladı*", "*Dünyanın ilk medeniyeti Orta Asya'da Orta Asya'nın asli halkı ve sakini olan Türk ırkı tarafından kuruldu*"¹⁹ gibi bugün oldukça abartılı bulunan iddiaları içeren *Türk Tarih Tezi* ile "*Tüm medeniyetlerin kaynağının Türk olduğu*" gibi görüşleri içeren *Güneş-Dil Teorisinin* tam da bu romantik dönemin ürünü olduğu söylenebilir.

Dönemin ünlü tarihçisi Fuat Köprülü bu durumu şöyle açıklamıştır:

"..Milli tarih telakkisinin romantik devrini, Türk nas-yonalizmi de tabiatıyla görmüştür. Avrupa tarihçiliğinin Türkler hakkında hiçbir ilmi esasa dayanmayan, çok haksız menfi telakkileri karşısında, bizim romantik tarihçiliğimizin aksülameli de ister istemez çok müfrit ve mü-balağalı olacaktı ve hakikaten öyle de oldu. Fakat her yerde olduğu gibi bizde de bu romantik telakki milli tarih tetkiklerine karşı umumi bir alaka uyandırmak ve

---

19 Reşit Galip, *Türk Tarih İnkılabı ve Yabancı Tezler*, *Ülkü*, Ekim 1933, Nu: II/9, s.167.

umumi tarih içinde Türklerin rolünü araştırmaya sevk etmek itibariyle psikolojik bir hamle yaratmıştır...²⁰

Köprülü'nün de ifade ettiği gibi romantik dönem elbette rasyonel ve bilimsel araştırmalarla son bulacaktı. Nitekim de bulmuştur. Ancak romantik tarihçiliğin araştırmaların odağını milletin geçmişine yöneltmesinin Türk tarihine ilişkin araştırmaları tetikleme yönüyle değerini bugün de sürdürdüğü söylenebilir.

Bu eserde, Türkiye'de özellikle II. Meşrutiyet ile birlikte kendini hissettiren romantik-millî tarih anlayışının Türkiye'de yerleşmesine katkı yaptığını düşündüğümüz, bir anlamda millî tarih serüveninde köşe taşı olduğu kabul edilebilecek makalelere yer verilmeye çalışılmıştır. Makalelerin yazarlarının hem fikirleri hem de eylemleri açısından Türkçü düşüncenin önde gelen kişileri olmasının yazıları daha da anlamlı kıldığını düşünmekteyiz. Millî tarihe katkı yapan bu makaleleri zamanının düşünce dünyasının bir parçası olarak okumak, değerlerinin anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.

Kitapta makaleleri, konuları ve iddiaları bakımından iki ana bölüm halinde vermeyi uygun gördük. Bu ana iki başlık "Türklerde Modern Tarih ve Tarihçilik" ve "Millî Tarihin İnşası"dır.

Birinci bölümde "Türklerde Modern Tarih ve Tarihçilik" başlığı altında Fuat Köprülü'nün "Bizde Tarih ve Müverrihler Hakkında", Ziya Gökalp'in "Tarih İlim mi Yoksa Sanat mı?", Mükrimin Halil Yinanç'ın "Tanzimattan Meşrutiyete Kadar Bizde Tarihçilik", İbrahim Kafesoğlu'nun "Tarih İlmi ve Bizde Tarihçilik" adlı makalelerine yer verilmiştir. Bu makale-

---

20 Fuat Köprülü, (1973), *İslam Medeniyeti Tarihi*, Ankara, DİB Yayınları.

lerle Türk tarihyazımında modern zamanların milliyetçi düşünce ile nasıl paralel algılandığına da şahit olunacaktır.

İkinci bölüm olarak nitelenebilecek "Milli Tarihin İnşası" başlığı altında ise yine Ziya Gökalp'ten "Milletimizin Tarihi Nereden Başlar?" Fuat Köprülü'den "Bizde Milli Tarih Yazılabilir mi?" Ali Seydi'den "Milli Tarihimizin Adını Koyalım", Mükrimin Halil Yinanç'tan "Milli Tarihimizin İsmi", Yusuf Akçura'dan "Tarihi Görüşe Dair" ve "Tarih Yazmak ve Okutmak Usullerine Dair", Reşit Galip'ten "Türk Tarih İnkılabı ve Yabancı Tezler", Hilmi Ziya Ülken'den "Tarih Şuur ve Vatan" ile İbrahim Kafesoğlu'ndan "Üniversite Tarih Öğretiminde Yeni Bir Plan" adlı makaleler yer almıştır. Bunlar ise Türkiye'de milli bir tarih anlayışının oluşmasının yollarını ele alan, bu konuda Türkiye'de tarih çalışmaları açısından eksiklikleri dile getiren, eleştiren, yol gösteren makalelerdir.

Türkiye'de milli olduğu kadar modern tarihçiliğin gelişmesinde de etkili olan bu çalışmaları yazdıkları ve yayınlandıkları zaman dilimi içinde değerlendirmek gerekecektir. Her çağın bir ruhu (Zeitgeist) ya da Hegel'in deyişiyle her dönemin "tin"i olduğu kabulünden hareketle nasıl her devrin tarihi yeniden yazılmakta ise bu makaleleri de bir devrin tarihinin yazılmasında önemli birer başvuru kaynağı olarak kabul etmek gerekecektir. Bu çerçevede her bir makale ve yazarının düşüncelerinin bugün için anlamlı gelen yönleri var ise de, kendi devirleri içinde temel bir ihtiyaca karşılık geldiklerini de kabul etmek mümkün görünmektedir. Eserde, seçilen makalelerin yazarlarının kısa biyografilerine de yer verilmiştir.

Bu küçük çalışma ile amacımız, yayımlandıkları zamanda pek çok tarihçiyi etkilemiş ancak günümüzde dergilerin tozlu sayfaları arasında kalarak unutulmuş olan bu değerli makaleleri bir araya getirerek meraklısına ulaştırmaktır. Şüphesiz milli tarihin oluşum sürecini anlatacak başka makaleler de bulunmaktadır. Ancak burada hepsine yer vermenin mümkün olamadığı açıktır. Burada yaptığımız seçimlerde milli tarih dönemini kapsayan tüm makaleler yerine ilk örneklerle dönemi yansıtmaya çalıştık. Bu niyetle hareket edilerek meydana getirilmiş bu kitapta yer alacak eksikliklerin tarafımıza ait olduğunu belirtir, bu çok değerli makaleleri okurun ilgisine sunarız.

KAYNAKÇA

- Breisach, Ernst, *Tarihyazımı*, (Çev: Hülya Kocaoluk), İstanbul, 2007, Yapı Kredi Yayınları.
- Er, Harun, "Yeni ve Yakın Çağlarda Dünya'da Bilim, Teknoloji ve Sosyal Değişme (1453-1914)", *Bilim, Teknoloji ve Sosyal Değişme* içinde (Ed. Bahri Ata), Ankara, 2008, PegemA Yayınları, s.195-219.
- Ersanlı Behar, Büşra, *İktidar ve Tarih*, İstanbul, 1995, Afa Yayınları.
- Fazlıoğlu, İhsan, "İki Ucu Müphem Bir Köprü: 'Bilim' İle 'Tarih' ya da 'Bilim Tarihi'", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 2, (4): 2004, 9-27.
- Galip, Reşit, *Türk Tarih İnkılabı ve Yabancı Tezler*, *Ülkü*, Ekim 1933, Nu: II/9. s.164-177.
- Iggers, George, *Bilimsel Nesnellikten Postmodernizme Yirminci Yüzyılda Tarih Yazımı*, (Çev: Gül Çağalı Güven), İstanbul, 2003, Tarih Vakfı Yayınları.
- Köprülü, Fuat, *İslam Medeniyeti Tarihi*, Ankara, 1940, DİB Yayınları.
- Kızılçelik Sezgin, *Sosyal Bilimleri Yeniden Yapılandırmak*, Ankara, 2004, Anı Yayınları.
- Oral, Mustafa, *Türkiye'de Romantik Tarihçilik (1910-1940)*, Ankara, 2006, Asil Yayınları.
- Özlem, Doğan, *Tarih Felsefesi*, İstanbul, 1996, Anahtar Yayınları.
- Tepebaşı, Fatih, *Ulusal Marşlar ve Kimlikler*, Ankara, 2004, Nobel Yayınevi.

DİZİN

- I. Murat, 185-186.
I. Napoleon, 171-172, 175.
I. Türk Tarih Kongresi, 278.
II. Abdülhamit 20, 63, 75, 88, 93, 158-159, 225, 302.
II. Kılıç Arslan, 248.
II. Maximillian (Bavyera Kralı), 17.
II. Meşrutiyet, 20-21, 25, 112, 115, 130, 158, 161, 283.
II. Selim, 65, 192.
XIV. Louis, 153, 167, 172, 174.
15. Milletlerarası Kongresi, 295.
- Abbasi, 168, -ler, 152.
Abdullah Cevdet Bey (Doktor), 273.
Abdullah Efendi, 81.
Abdurrahman Şeref Bey, 20, 33, 34, 49, 67, 76, 130-131, 158, 182, 185, 284.
Abdülaziz (Sultan), 82, 154, 158.
Abdülhak Hamit Bey, 78, 215-216.
Abdülhalim Bey, 75.
Abdülkadir İnan, 288.
Abdürrahman Fehmi Efendi, 77.
Abdürreşit, 276.
Acem, 40, 76, 223.
Açıksöz, 284.
Adalet Partisi, 302.
Âdem, 139-141, 150, 152, 156, 165.
Âfet Hanım, 187
Afresiyab, 119.
Afrika, 81, 102.
Agâh Paşa, 84.
Ahdیاتik, 138, 149-150.
Ahmedi, 32.
Ahmet Agayev Bey, 40.
Ahmet (Ağaoğlu) (Bakûlu), 21-22, 272, 277.
Ahmet Cevdet Paşa, 20.
Ahmet Ferit Bey, 277-278.
Ahmet Hikmet Bey, 277, 284.
Ahmet Hilmi Bey, 68-70, 81, 155.
Ahmet Lütfi Efendi, 62.
Ahmet Mithat Efendi, 67, 69, 83, 89, 155, 277, 284.

- Ahmet Muhtar Paşa, 43, 82, 84.
 Ahmet Refik Bey, 35, 38.
 Ahmet Rıfat Efendi, 84, 86.
 Ahmet Rıza Bey, 276-277.
 Ahmet Sâip Bey, 83.
 Ahmet Tevhit Bey, 85, 91.
 Ahmet Vefik Paşa, 42, 66, 79, 90, 154-155.
 Ahtiatik, 141, 145, 150, 154, 156, 163, 165.
 Akad, 198.
 Akçura, Yusuf, 21-22, 26, 40, 49, 129, 185, 275, 278-79.
 Akdeniz, 139, 174-175, 210, 254, 256, 258.
 Akhunlar, 119.
 Akil Muhtar Bey (Doktor), 277.
 Akkoyunlu, 193, 286.
 Aksak Temürlülür çağı, 207.
 Akvam-ı Kadîme Tarihi, 75.
 Alâeddin (Sultan), 135, 140.
 Alfred 44, 273.
 Ali Cevat Bey, 67, 87.
 Ali Çelebi, 59-61.
 Âli Darülmuaallimi, 93.
 Ali Ekrem Bey, 42, 284.
 Ali Emîrî Efendi, 37.
 Ali Kemal Bey, 37-39.
 Ali Merdan Bey, 276.
 Âli Osman Tarihi, 65, 71.
 Ali Râzî Bey, 74.
 Ali Reşat Bey (Muallim), 131-132, 160, 162-170, 283-284.
 Ali Satı Efendi, 81.
 Âli Selçuk Tarihi, 80.
 Ali Seydi, 26.
 Ali Suavi Efendi, 79.
 Ali Şehbaz Efendi, 64.
 Ali Şîr Nevai, 247.
 Ali Tefvik Bey (Cin Ali, Binbaşı), 74, 158-159.
 Allah (Tanrı), 178, 248, 101.
 Alman, 14-15, 19, 48, 49, 55, 116, 127, 131, 143, 146-147, 171-173, 176-177, 202, 204, 287, - İmparatorluğu, 171, 172, -lar, 137, 177, 204, 213, 232.
 Almanca, 278, 294.
 Almanya, 143, 158, 169, 172-175, 177, 204, 214, 217, 222.
 Alparslan 78, 216.
 Alsas, 172, 177.
Altın Işık, 272.
 Amerika Birleşik Devletleri, 51, 82, 233-234, 261, 278.
 Amerikan milleti, 235.
 Anadolu 23, 113, 119, 122, 134, 138, 141, 143, 185-186, 190-196, 200-201, 206, 216, 223, 259, 268, 278, 285-286, 295, 298, 302-303, - Beylikleri, 285-286, - Selçukluları, 302, - Türkleri, 119, 195-196.
Anadolu, 295.
 Anderya Kopas Efendi, 82.
 Anglo-Sakson, 213, - Cermen, 51.

- Ankara, 20, 129, 181, 201, 266, 269, 275, 278, 284, 288, 289, 293-294, 297, 302.
- Ankara Atatürk Lisesi, 290.
- Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, 297.
- Ankara Hukuk Mektebi, 278.
- Arabî, 86.
- Arap, 60-61, 70, 74, 76, 77, 80-81, 87, 89, 93, 98, 150, 152, 167, 169, 207, 255, 259, 287, -lar, 68-69, 74, 150-151, 169, 200, 203, 207, 211, 253.
- Arapça, 74, 76, 78, 85, 87, 137, 151, 199, 281-282, 303.
- Arif Bey (Erzurumlu), 84.
- Arifi Paşa, 75.
- Aristo, 253.
- Arnavut, 200.
- Arya, - ırkı, 178, -lılar, 78.
- Arzu ile Kanber*, 223.
- Asar-ı Atika Müzesi, 85, 91.
- Asarî Rifat Paşa, 88.
- Asım Bey (Ayıntaplı), 60.
- Askeri Müzesi Müdürlüğü, 82.
- Askeri Tıbbiye, 287.
- Asuriler, 138, 148.
- Asya, 21, 24, 79, 102, 103, 113, 152, 189, 193-194, 233, 246-247, 254, 258-259.
- Âşık Garip, 223.
- Âşık Paşa, 43, 247.
- Ata Bey (Tayyazâde), 63.
- Ataullah Efendi (Şânizâde), 60.
- Athena, 138.
- Atina, 211, 220, 267.
- Atsız Mecmua*, 288.
- Atsız, Hüseyin Nihal, 197, 287-290.
- Avarlar, 119, 120.
- Avni Bey, 39.
- Avrupa, 12, 22, 24, 34-35, 38, 49-51, 53-54, 61-64, 66, 68-70, 78, 80, 83, 85-87, 89, 91, 93-95, 97, 103, 113, 120-121, 127, 129, 133-134, 145-146, 148, 153-154, 156-159, 163, 165, 167-169, 172-175, 177-179, 192, 198, 200, 202, 206-207, 214, 220, 224, 233, 239, 249, 253-258, 277, 279, - Hunları, 103, -lı, 103, 145, 146, 151, 179, 255, 256, -lılar, 79, 119, 144, 148, 161, 165, 169-170, 177-179, -lılaştırma, 93, - kütüphanesi, 78.
- Avustralya, 209.
- Avusturya, 169, 171-175, - İmparatorluğu, 171, -Macaristan, 172, 174.
- Ayasofya Rüştüyesi, 265.
- Aydınlar Ocağı, 298.
- Azerbaycan, 190, 193-194, 206.
- Aziz Efendi, 62.
- Azmi Bey, 77.

- Babîâlî Tercüme Odası, 155.
 Bacon, 254.
 Bâdî Ahmet Efendi (Edirneli), 81, 91.
 Bağatur (Bahadur), 144.
 Bahaüddin (Cizyedarzade), 61.
 Bakî, 43.
 Balkan, 23, 233, 249, 256-257, - Hıristiyanları, 249, - Savaşları, 23.
 Baltalimanı Hastanesi, 267.
 Baltazar (Bulgar Kralı), 138, 140.
 Banarlı, Nihad Sami, 288.
 Banguoğlu, Tahsin, 288-289.
 Barbaros, 216.
 Barthold (Profesör), 133, 136.
 Batı (Garp), 35, 38, 41, 49-51, 61-62, 64, 66, 74, 76, 81-82, 86, 90, 92-93, 97, 99- 101, 103, 112, 132, 138, 143, 153, 154, 155, 156, 159, 163, 165, 200, 206, 217, 218, 222, 224, 225, 257, 268, 270, -lılar, 103, -lilaşma, 111, 113.
 Batlamyus, 253.
 Battal Gazi, 216.
 Baviyera, 204, 206.
 Bayar, Celal, 267.
 Bayezid Merkez Rüştîyesi, 283.
 Belâmî, 76.
 Belâzurî, 89.
 Belhli Bermekilerin (Barmak Oğulları), 168.
 Ben-i İsrail, 139, 145, 149.
 Berchem, V., 86.
 Berktaş, Halil, 267-268.
 Bernheim, E., 101, 131.
 Birinci Dünya Savaşı (Harbi), 18, 23, 259, 297.
 Birinci Milliyetçiler Büyük Kurultayı, 298.
 Birinci Türk Tarih Kongresi, 129, 288.
 Birleşmiş Milletler, 102, 229-231, 235, 237-243, 245, 251.
 Bismark (Prens), 173.
 Bitlis, 271.
 Bizans, 62, 76, 89, 153, 268, 286.
 Bodet, T. (UNESCO Müdürü), 231.
 Boğaziçi Lisesi, 289.
 Boratav, Pertev Naili, 288.
 Boşnak, 200.
 Bozkurt, 120.
 Brown, Mr., 235.
 Bruxelles, 229-230.
 Buckle, H. Thomas, 15.
 Budist, 247.
 Bugal, 49.
 Buhara, 168.
 Bumin, 201.
 Burdur, 297.
 Burhaneddin Efendi (Kadı), 44.
 Bursa Lisesi, 293.

- Cahen, Claude (Fransız Tarihçi, Profesör), 302.
 Cahun, 80.
 Calinos, 253.
 Cambridge İslam Tarihi Serisi, 302.
 Cantu, 69.
 Carlyle, Th. (İngiliz Filozof), 99.
 Carstang (Profesör), 210.
 Cavit Ahmet Bey, 60.
 Celâleddin Harzemşah, 216.
 Celâleddin Rumî, 248.
 Cengiz, 201.
Ceride-i Havadis, 63.
 Cermen, 51, 213, 214, -ler, 211.
 Cevdet Bey (Giritli), 74.
 Cevdet Paşa, 20, 32, 37, 62-65, 74, 76, 82, 88, 90-92, 273.
 Cezayir, 170, 196.
 Comte, 14, 178.
 Comte, August, 14.
 Conde, 68.
 Condorcet, 213, 215.
 Copeaux, Etienne, 297-298.
 Coulanges, Fustel du, 34.
 Croiset, Maurice, 44.
 Cumhuriyet, 20-23, 94, 99, 112-113, 115, 206, 208, 272, 278, 288.
 Cumhuriyet Halk Fırkası (Partisi), 272, 278.
 Çankaya, 183.
Çınaraltı, 273, 291.
 Çin, 113, 143, 144, 152, 157, 195, 202, 207, 254, 255, -liler, 139, 143, 144, 151, 143, 246.
 Çingizliler çağı, 207.
 D'Herbelot, 86.
 Danimarka 143, 278.
 Daniş, 61, 80, 90, 284.
 Darülfunun Edebiyat Fakültesi (Şubesi), 23, 284.
 Darülmualimin Mektebi, 138.
 De la Croix, 66.
 Debidore, 38.
 Deguignes, 69.
 Deli Dumrul Destanı, 216.
 Demokrat Parti, 267, 290.
 Deniz Gedikli Hazırlama Okulu, 289.
 Derdiyokla Zülfüsiyah, 223.
 Dervis Ahmet Efendi (Müneccibbaşı), 62, 151.
 Deşti Kıpçak, 152.
 Devlet Matbaası, 163.
 Devşirme, 185.
 Dışişleri Bakanlığı, 278.
 Dicle Nehri, 163
 Dicle, 164
 Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, 266, 297, 301.
 Divan Edebiyatı Antolojisi, 266.
 Divan-ı Harp (Askeri Mahkeme), 271.

- Divan-ı Lügat*, 119.
 Diyarbakır, 74, 192, 269-272, 281.
 Doğu (Şark), 33, 50-51, 65-66, 69, 76, 84, 86, 92-93, 97, 101, 121, 132, 134, 138-139, 141, 152-153, 156, 159, 165, 171-172, 174-175, 206,-207, 225, 253-255, 258, 303.
 Dokuz Oğuz Hanedanı, 205, 207.
 Dolmabahçe Sarayı, 184, 187.
 Domeris (Tomris) (Masacak Hükümdarı), 119.
 Duma, 276.
 Durkheim, 273.
 Duruy, 70, 75.
 Ebu Ubeyde, 78.
 Ebü'l Ferec (Malatyalı), 62.
 Ebü'l Fida, 62, 66, 69, 74, 76-77, 87, 89.
Ecole Libre des Sciences Politiques, 276.
 Eddas Destanları, 217.
Edebiyat Fakültesi, 133-134.
 Edebiyat Fakültesi, 23, 271, 281-282, 285, 288, 293-294, 297-298.
 Edip, 60.
 Edirne, 81, 288.
 Edirnekapı Şehitliği, 279.
 Eflatun, 253.
 Ege Denizi, 141.
 Ekrem Bey (Kemalzâde), 41.
 Elam, 198.
 Elbistan Rüştiyesi, 281.
 Elbistanlı, 281.
 Elfi Tarihleri, 76.
Elif ile Mahmud, 223.
 Emeviler, 152.
 Emine Satia Hanım, 302.
 Emperyalist, 22, 170, 178, 240, 256.
 Emperyalizm, 169-170.
 Emrullah Efendi, 277.
 Enbiya-yı Ben-i İsrail, 139.
 Endülüs, 68, 70, 77-78, 86, 152, 169, - Arapları, 68, - Emevileri, 152, - Tarihi, 70, 77.
 Enis Efendi, 82.
 Enverî, 60.
 Ergani Madeni, 271.
 Erim, Kerim, 295.
 Erkân-ı Harbiye, 130-131.
 Erkân-ı Harbiye Mektebi, 92, 131, 132, 275.
 Erkek Muallim Mektebi, 293.
 Ermeni, 89, 200, -ler, 200, 271.
 Erzurum, 297, 301.
 Erzurum Atatürk Üniversitesi, 297.
 Esat Efendi (Şeyhizâde), 60.
 Eskişehir, 284.
 Eslâf, 63, 87.
 Eşber Abdurrahman Salis Tarık, 216.
 Eşkân Hanedanı, 85.
 Ethem Paşa (Sadr-ı esbak), 77.
 Ethem Pertev Paşa, 75.

- Eti (Hetî) Medeniyeti, 141,
- hiyeroglifleri, 143, -ler,
143.
- Etrüskler, 167.
- Evliya Çelebi, 88, 290.
- Evliya, 78, 86, 88, 259, 290.
- Eyüp, 283.
- Eyüp Sabri Paşa, 77, 81-82, 91.
- Fahreddin Mübarekşah, 247.
- Faîk Reşat Bey, 38, 41-44.
- Fârâbî, 253.
- Farisi, 76, 78, 80, 86.
- Farsça, 223, 281, 303.
- Fas, 168, 170, - Sultanı, 168.
- Fatih Sultan Mehmet, 192,
216.
- Faust, 224.
- Fecr-i Atî, 265.
- Felsefe ve İctimaiyat Dergisi*,
295.
- Felsefe ve İctimaiyat Derneği,
295.
- Ferhat ile Şirin*, 223.
- Feridun Bey, 65, 135.
- Fırat Nehri, 163-164.
- Fichte, 116.
- Finlandiya, 217, 223.
- Firdevsi, 223.
- Fostow (Alman Diplomat),
143.
- Foulille, Alfred (Fransız Filo-
zof), 273.
- Frankonya, 204.
- Fransa, 15, 50, 52, 127, 134,
143, 147, 153, 158, 163-164,
169-177, 196, 204, 276, 283,
- İnkılab-ı Kebirini 283.
- Fransız, 17, 20, 22-23, 40, 50-
51, 70, 95, 127, 131, 134,
146-147, 156, 158, 163, 167,
169, 172, 175-177, 202, 213-
214, 216, 222, 240, 243, 257,
273, 287, 302, - edebiyatı,
127, 222.
- Fransız İhtilali, 17, 20, 22,
147, 158, 169, 171-172, 213,
214, 240, 243, 257, - Tarihi,
147.
- Fransız Okulu, 287.
- Fransızca, 38, 49, 56, 69, 80,
85-86, 87, 89, 92, 131, 134-
137, 153, 156, 157, 158, 159,
167, 170, 173-174, 177, 203,
220, 229, 232, 278, 282, 294,
303.
- Frenkler, 151.
- Fuat Raif Bey (Bursalı), 277.
- Fukaha, 86.
- Fuzûlî, 31.
- Fürs, 150, 151, 152, 168, -ler,
151.
- Galatasaray Lisesi, 214, 265,
282, 294.
- Garp bkz. Batı.
- Gazneliler, 115.
- Genç Türkler, 56, 273.
- Génétique, 71.

- Gıbb, Mister, 43.
 Girit, 74, 81, 141, 143.
 Goethe, 215, 224.
 Gökalp, Ziya, 21, 23, 25-26, 47,
 119, 215-216, 222, 266, 269-
 274, 278, 287, 296.
 Göktürk, 121, 202, 204, 246,
 - Hanedanı, 205, -ler, 119-
 121, -ler çağı, 207.
 Gökyay, Orhan Şâik, 288.
 Grek, 88, 97-99, 101.
 Guignes, 156.
 Guinet, 56.
 Gülşeni, 61.
 Güneş-Dil Teorisi, 24.
 Gürcüce, 199.
 Gürlek, Dursun, 281-282.
 Güzel Sanatlar Akademisi,
 266.
- Habip Efendi, 84.
 Habsburg, 204, -lar, 177, - sü-
 lalesi, 173.
 Hacı Ahmed Ağa, 297.
 Hacı Hasip Bey (Müderri),
 269.
 Hacı Raşit Paşa, 75, 82.
 Hacı Tarhan, 152.
 Hacı Zihni Efendi, 78, 91.
 Haçlı Seferleri, 174, 241, 256.
 Haçlılar Tarihi, 75.
 Hâdidi, 32.
 Hafız Hüseyin Ayvansarayı,
 81.
Hâkimiyet-i Milliye, 272.
- Hakkı Paşa (Sadr-ı esbak), 69,
 74, 158.
 Halil Ethem Bey, 34, 77, 85-86,
 91, 124.
 Halil Nuri Bey, 60.
 Halit bin Velit, 78.
 Hallakı Cihan, 139.
 Hamdi Bey (İstanbul Asar-ı
 Atika Müzesi Müdürü), 85,
 91.
 Hamdullah Suphi Bey, 21, 284.
 Hamidiye Alayları, 270.
 Hamit Vehbi Efendi, 78.
 Hammer, 65-69, 72-73, 75,
 185, 285.
 Handmir, 76.
 Harasun, 193.
 Harb-i Umumi, 175-176.
 Harbiye İdadisi, 158.
 Hârezmî, 253.
 Harzemşahlar, 135.
 Harzemşahlar Devleti Tarihi,
 297.
 Hasan Âli Yücel, 136-137,
 146, 289.
 Hasan Cemil Bey, 140, 147.
 Hatice Hanım (Kafesoğlu),
 297.
 Hatti (Eti), 164, 198, 200-
 201.
 Haydarpaşa 287, 290.
 Haydarpaşa Lisesi 290.
 Hayriye Özel Lisesi, 295.
 Hayrullah Efendi, 65-66, 80.
Hayrullah Efendi Tarihi, 80.

- Hazine-i Evrak, 63-64, 123.
Hegel, 26, 55-57, 116, 136.
Herder (Alman Filozof), 14, 19, 71, 147, 213-215.
Herodotos (Grek Tarihçi), 97, 210.
Heşt Behişt, 59.
Hezarfen Hüseyin Efendi, 62.
Hıristiyan, 65, 68, 146, 148, 150, 153-154, 247-248, 254, -lar, 141, 149, -lık, 101, 148, 212, 235.
Hıta Kaanları, 152.
Hıyve, 79.
Hilal-i Ahmer (Kızılay), 278.
Hilmi Bey (Şehbenderzâde), 284.
Hindistan, 79, 157, 207.
Hint, 81, 103, 113, 152, 168, 254, 255, -Avrupalı, 103, -felsefesi, 254.
Hititler, 11, 200.
Hoca Cihan Efendi, 31.
Hoca Sadeddin Efendi, 31-32, 36, 59, 197.
Hocazade Hilmi Efendi, 78.
Hollanda, 80.
Homeros, 217.
Hugo, 222.
Hukuk Mektebi, 93.
Hunlar, 103.
Hür Demokrat Parti, 267.
Hüseyin Cahit Bey, 69, 283.
Hüseyin Daniş Bey, 80, 284.
Hüseyin Efendi (Amasyalı), 38.
Hüseyin Kâmil Bey, 81.
Hüseyinzade Ali, 277.
Hz. Süleyman, 139.
Institut International de Sociologie'nin (Uluslararası Sosyoloji Kurumu), 295.
Irak, 193-194, 206.
Irçılık-Turancılık, 289.
İbn-i Abdül Hakem, 89.
İbn-i Bâce, 253.
İbn-i Beşkûval, 86.
İbn-i Dahlân, 82.
İbn-i Dokmak, 76.
İbn-i Ebi Usaybi, 86.
İbn-i Fırat, 76, 89.
İbn-i Haldun, 49, 62, 66, 74, 85, 90, 98, 125, 137, 151.
İbn-i Halikân, 86.
İbn-i Kesir, 76.
İbn-i Mesküveyh, 89, 97.
İbn-i Rüşd, 253-254.
İbn-i Sînâ, 253.
İbn-i Tagriberdî, 76.
İbni Kemal Ahmet Şemsüddin, 59.
İbnü'l Esir, 74, 76-77, 89, 97.
İbnü'l Verdî, 76.
İbrahim (Peygamber), 80-81, 97.
İbrahim Paşa (Aşiret Reisi), 270.

- İbrahim Reşat Efendi, 81.
 İbrahim Temo, 273.
 İbrahimof (Kadı), 276.
 İbrani, 62, 139, -ler, 139, 141, 165.
 İdadi-i Mülkiye, 269.
 İdadiye Mektebi, 138.
 İdris Bitlisî, 59, 66, 139.
 İğdemir, Uluğ, 285.
 İhsan Bey (Maarif Vekâleti Talim ve Terbiye Heyeti Reisi), 135.
 İkinci Dünya Savaşı, 18, 102, 289.
 İlahiyat Fakültesi, 266, 269, 293-294.
 İliada, 217.
 İmam Azam, 78.
 İmam Şafii, 78.
 İngiliz, 40, 49, 51, 99, 102, 146, 196, 202, 203, 220, 222, -ler, 79, 177, 196, 203, 213, 232, 272, 278.
 İngilizce, 68, 92, 294, 303.
 İngiltere, 15, 52, 204, 214.
 İplikhane Mektebi, 283.
 İran, 44, 59, 61, 62, 74, 80, 87, 89, 90, 93, 152, 154, 156, 189, 193, 194, 207, 255.
 İsaac (Muallim), 164-168.
 İshak Sukuti, 139, 165, 273.
 İskandinavya, 232.
 İskender, 258.
 İskendername, 32.
 İslam, 11, 33, 61, 63, 65-66, 68-70, 72, 74, 76-80, 85, 89, 92, 97, 113, 115, 122, 126, 133, 137, 149-154, 157, 165, 167-169, 175, 216, 247-248, 253-254, 256, 258-259, 267, 281, 294, 296-299, 302-303, -laşmak, 271, -lık, 212, Tarihi, 70, 74, 76, 77, 79, 302.
İslam Ansiklopedisi, 267, 302.
 İslamiyet, 87, 89, 101, 115, 122, 246-247, 252, 298, 303.
 İslav, 80, 146, 173-174.
 İsmail Bey (Gaspıralı), 275-276.
 İsmail Galip, 85.
 İsmail Hakkı Bey (Kolağası), 269.
 İsmail Paşa (Bağdatlı), 85, 91.
 İsmail Sadettin Bey, 281.
 İsmet Efendi, 62-63.
 İsmet İnönü Paşa, 184, 188, 198, 289.
 İspanya, 68, 74, 77, 257, - İslamları, 68, 77.
 İspanyol, 68, 127, - edebiyatı, 127, -lar, 213.
 İstanbul, 22, 63, 71, 79, 81-82, 85, 89, 112, 129, 132-134, 157, 187, 265-267, 270-271, 275-279, 281-284, 287-290, 293-295, 297-298.
 İstanbul 1 Numaralı Sıkıyönetim Mahkemesi, 289.

- İstanbul Asar-ı Atika Müzesi, 85.
- İstanbul Darülfünunu, 132-133, 265-266, 288.
- İstanbul Gelenbevi Lisesi, 281.
- İstanbul Milliyetçi Öğretmenler Birliği, 298.
- İstanbul Mülkiye Mektebi, 266.
- İstanbul Sultanisi (Lisesi), 265, 287, 293.
- İstanbul Üniversitesi, 266, 271, 281-282, 284, 293, 297-298, - Edebiyat Fakültesi, 281-282, 284, 297-298.
- İsveç, 278.
- İsviçre, 278.
- İtalya, 75, 158, 169.
- İtalyan, 99, 127, 146, 213, 220, 255, -lar, 177.
- İttihat ve Terakki Cemiyeti (Partisi), 21, 271, 273, 277.
- İyon Medeniyeti, 141.
- İzmir Muallim Mektebi, 297.
- İzmirli, 284.
- İzzet Fuat Paşa, 84.
- Japonca, 199.
- Jaures, 147.
- Jön Türkler, 270.
- Juilian, Camille, 131.
- Kabataş Lisesi, 265, 282, 294.
- Kabün, Leon, 166.
- Kadıköy, 287.
- Kadıköy Sultanisi, 287.
- Kadızedeliler meselesi, 112.
- Kafesoğlu, İbrahim, 25-26, 138-139, 163, 270, 273, 297-298.
- Kafkasya, 22, 193.
- Kâmil Paşa (Sadr-ı esbak), 68.
- Kandilli, 301.
- Kansu, Şevket Aziz, 295.
- Kant (Filozof), 116.
- Kanuni Sultan Süleyman, 52, 139, 153, 186, 216, - İmparatorluğu 139.
- Karabıtay, 202.
- Karadağ Beyliği, 141.
- Karahanlılar çağı, 207.
- Karahıtaylar çağı, 207.
- Karamanoğulları, 193.
- Karamuk, Ziya, 288.
- Karesi, 284.
- Kars, 266, 272, 279.
- Kasımpaşa, 287, 289.
- Kastamonu, 192, 284.
- Kaşgar, 79, 121.
- Kaşgarlı Mahmud, 247.
- Kâtip Çelebi, 37, 60, 153.
- Kayser, 175.
- Kazan, 152, 275-276, - Muhbiri, 276.
- Keldani, 148.
- Kemal Efendi (Manili), 75.
- Kemal-i Ümmî, 44.
- Kemalettin Bey (Mimar), 225.
- Kemalist Tarih (Türk Tarih Tezi), 298.

- Kerem, 216, 223.
 Keyhüsrev, 89, 119, -ler, 302.
 Keykubatlar, 302.
 Kıbrıs yazıları, 143.
 Kılıç Arslan, 216, -lar, 302.
 Kırğızlar, 119.
 Kırım Türkleri, 275.
 Kızıldeniz, 287.
Kızılalma, 271.
 Kızılırmak, 164.
 Kirman Selçukileri, 80.
 Kisbî, 61.
 Konstantinidli Paşa, 74.
 Konya, 192.
 Koraltan, Refik, 267.
 Köprülü 288
 Köprülü Mehmet Paşa (Sadrazam), 265.
 Köprülü Türbesi, 267.
 Köprülü, Mehmet Fuat (Prof. Dr.), 21, 24-26, 31, 123, 155, 200, 265, 267-268, 288, 301.
 Köroğlu, 223.
Köycü, 288.
 Kreps (Alman Diplomat), 143.
 Kuleli Askeri Lisesi, 275.
 Kun, 204, -lar çağı, 207.
 Kuran-ı Kerim, 281.
 Kutadgu Bilig, 80.
 Kuva-yı Seyyare, 284.
 Kuzey Türkleri, 276.
Küşük Mecmua, 272.
 Kültür Ocağı, 298.
 Kürtler, 272.
 Kütahya, 284, 286.
 Kütahya İdadisi, 284.
 Kütbî, 86.
 L'enseignement Publîc, 136.
 L'Univers koleksiyonunu, 69.
 Langlois, 38, 131, 134.
 Lanson, 44.
 Lârî, 76.
 Latin, 51, 88, 203, 212-213, 220.
 Lavisso (Profesör), 34, 176-177.
 Leh, - âlimi 143, - devletleri 175.
 Leibniz (Filozf), 100.
Les Origines de L'Empire Ottoman (Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu), 267.
 Liard, Louis (Profesör), 131.
Lisan Kökleri Üstüne, 19.
 Loren, 172, 177.
 Lönrot, Elias, 223.
 Lütfi Efendi, 62-63.
 Lütfi Paşa, 186.
 Maarif Vekâleti (Nezareti), 38, 123, 132, 134-136, 163, 176, 230, 261, 266, 271-272, 284, 293.
 Macar, 32, 173, -lar, 217.
 Macaristan, 172, 174, 297, 299.
 Machiavelli, 99.
 Madagaskar, 196.
 Mağrib, 196, - kütüphanesi, 78.
 Mahmud (Sultan), 151.

- Mahmut Celâleddin Paşa 83, 91.
 Mahmut Esat Efendi, 77.
 Mahmut Kaşgari, 122.
 Makrizî, 76.
 Malatya, 281, 287-288, - Gambotu 287.
 Malatya Rüştiyesi, 281.
 Malazgirt Savaşı, 298.
 Malet, 164, 166, 168.
 Malta, 271, 272.
Malumat, 275.
 Maraş, 192.
 Mardin, 281.
 Marks, Karl, 14, 56-57, 116.
 Marksizm, 147.
 Matbaa-i Âmire, 87, 134.
 Matbaa-i Osmaniye, 88.
 Maveraünnehir, 79, 119, 195.
 Mazhar Fevzi Bey, 65.
 Me'mun, 167.
 Meclis, 274, 284.
 Medeniyet Tarihi, 55, 266.
 Mehasin, 265.
 Mehmet Akif Bey, 284.
 Mehmet Ali Ayni Bey (Tarih Öğretmeni), 84, 269.
 Mehmet Ata Bey, 75.
 Mehmet Atif Bey, 81.
 Mehmet Halit Bey, 77.
 Mehmet Mansur Efendi, 82.
 Mehmet Muhsin Bey, 85.
 Mehmet Sadık (Zaimzade), 61.
 Mehmet Sait Efendi (Ferazîzade), 61.
 Mehmet Süreyya Bey, 62-63, 84, 91.
 Mekteb-i Hukuk, 265.
 Mekteb-i Mülkiye, 39.
 Mektebi Rüştiye-i Askeriye, 269.
 Melikşah, 216, 297, 299.
 Menderes, Adnan, 267.
 Mercan İdadisi, 265, 283.
 Mercimekörtmesi Mahalle Mektebi, 269.
 Mersin, 210.
 Mesudî, 97, 62, 89.
 Meşahir-i Ashabı Güzin, 78.
 Meşrutiyet, 20-21, 25, 33, 56, 59, 63, 68, 71, 75, 83-84, 89, 94-95, 112, 115, 124, 130, 158-161, 163-165, 283.
 Mete (Motun) (Hun Hükümdarı), 201.
 Mevleviler, 248.
 Mezopotamya, 138, 141.
 MHP, 303.
 Mısır, 68, 75, 81, 85-86, 141, 148, 157, 174, 195-196, 202, 207, 210, 277.
 Michaud, 75.
 Mihael (Süryani Patriği), 248.
 Mihrab, 295.
 Milli, - edebiyat, 265, 266, - hükümet, 284, - tarih, 20, 21, 23-27, 48, 99, 103, 114-115,

- 123, 128, 189, 191-193, 195-196, 216, 231, 245, 251.
- Milli Mücadele, 23, 278, 284.
- Milli Sosyoloji Dernekleri, 295.
- Milli Tetebbüler, 133.
- Milli Türk Fırkası, 278.
- Milliyetçiler İlmi Semineri, 298.
- Mimar Sinan 186.
- Mir Hand, 66, 76.
- Mirat-ül İber, 73.
- Misak-ı Milli, 24.
- Mitard, M., 136, 176-177.
- Mithat Efendi, 67, 69, 70, 83-84, 89, 284.
- Mizancı Murat, 20, 276.
- Moğol, 194.
- Moğolistan, 120, 195.
- Monod, Gabriel (Fransız Müverrih), 134.
- Mortmann (Profesör), 132-133.
- Moumesine, 34.
- Muabedat*, 88.
- Muallim Mektebi, 272, 288, 293-294, 297.
- Muallimler*, 133.
- Muasırlaşmak, 271.
- Muhaddis, 86.
- Muhammed bin İbrahim, 80.
- Muhibbi, 86.
- Muhsin Bey, 81, 85.
- Muradî, 86.
- Murat Bey, 67, 69-73, 157-159, 163.
- Murat Hüdavendiyeğer, 193.
- Musa bin El Gazen, 78.
- Mustafa Kâmil Efendi. 78b
- Mustafa Kemal Atatürk, 23, 161-162, 278, 181-187, 274-275, 278, 285, 290, 297, 299.
- Mustafa Necip Bey, 61.
- Mustafa Paşa (Mansurizâde), 67, 91, 182.
- Mustafa Şevket Paşa, 83.
- Muzaffer Paşa, 83.
- Mübarek, 85.
- Mülkiye Mektebi, 93, 266, 277, 281, 293.
- Mülûkü Cengiziye, 152.
- Müneccimbaşı Tarihi, 74.
- Münip, 61.
- Müslüman, 68, 134, 150, 152, 154, 170, 185-186, 247-248, 253, 257-258, 277, -lar, 50, 79, 88, 90, 115, 167, -lık, 69, 73-74, 79, 85, 154, 235.
- Müzeyyen (Kafesoğlu) Hanım, 297.
- Nâbî, 43.
- Naci Bey (Muallim), 78
- Naci Efendi, 39.
- Nahviyun, 86.
- Naim Bey, 273.
- Naima, 32, 60-61, 72, 88.
- Namık Kemal, 20, 65-66, 78, 215-216.
- Napoleon İmparatorluğu, 174.
- Nasara, 149.

- NATO, 267.
- Nâzım Paşa, 74.
- Necati Bey, 43.
- Necip Asım Bey, 20, 79-80, 275, 277.
- Nedim Bey (Şair), 43, 151.
- Nef, 31, 41, 43.
- Nemrud, 138.
- Neşrî, 32.
- Nibur, 49.
- Niebelungen, 217, 223.
- Nil Nehri, 163-164.
- Nişancı Mahalle Mektebi, 283
- Norveç 278
- Nuh Peygamber, 139-140
- Nurullah Ata Bey, 135-136.
- Nüveyrî, 89.
- Oğuzlar, 119-122.
- On Uygurlar, 207.
- Orhan Bey, 135, 185.
- Orhun*, 198, 201, 288-289, 291.
- Orhun, 201, - Abideleri, 166, - Kitabeleri, 121, 142.
- Orta Asya (Ortaasiya), 21, 24, 79, 113, 134, 141, 246-247, 254, 259.
- Osman Bey, 135, 140, 183, 191-192.
- Osman Senai Bey, 83.
- Osman Turan, 229, 301-302.
- Osmanlı, 20, 22-23, 33, 35, 39-43, 52, 56, 59, 61, 63, 65-69, 71-72, 75, 79, 83-84, 99, 103, 108, 115, 123-124, 130, 134-135, 139-140, 143, 149, 151-155, 157-161, 169, 171, 174-175, 177, 181-185, 187, 191-198, 204-206, 216, 233, 247, 249, 257, 261, 267-268, 273, 275-277, 279, 285-287, 289-290, -cılık 277, - Devleti, 52, 152, 159-160, 183, 205, 268, 273, 276, 285-286, - edebiyatı, 41-43, - Hanedanı 59, 195, 205-206, - İmparatorluğu, 63, 68, 72, 79, 99, 103, 115, 130, 139, 149, 169, 233, 249, 257, 267, 277, - Saltanatı, 40, 174-175, - tarihi, 33, 41, 61, 65-67, 69, 71-72, 75, 108, 123-124, 135, 143, 152, 157, 184, 187, 192-193, 197, 286, - Türkleri, 149, 152, 177, 192-193, 196, 275, -Rus Harbi, 83-84.
- Osmanlı Devleti Kurumlarının Tarihi Üstüne Bir Deneme, 276.
- Osmanlı Devleti Saray Teşkilatı, 285-286.
- Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı, 285-286.
- Osmanlı Hanedanı Tarihi, 59.
- Osmanlı Meşrutiyet İnkılabı, 56.
- Osmanlı Saltanatı Müessesatı Tarihi, 40.
- Ömer Suphi Bey, 82.
- Ötüken*, 290, 297.

- Özbekler çağı, 207
 Özel Boğaziçi Lisesi, 289.
 Özel Osmanlı İttihat Okulu, 287.
 Özel Yüce Ülkü Lisesi, 289.
 Panislamizm, 277.
 Pari, Gaston, 44.
 Paris, 40, 171, 230, 267-268, 276, 282, 302.
 Paris Ulum-i Siyasiye Mektebi, 40.
 Peçevî İbrahim Efendi, 32, 153.
 Petersburg Darülfünunu, 133.
Peyman, 271.
 Pirizade, 90.
 Plevne, 83.
 Plutarkhos (Grek Tarihçi ve Ahlakçısı), 99.
 Portegal, 74.
 Portekizliler, 217.
 Pouthe de Gelville, 127.
 Protestanlar, 249.
 Prusya, 17, 206.
 Racine, 222.
 Ragıp Hulûsi Bey (Muallim), 133.
 Ragıp Paşa, 39, 43.
 Raif Bey, 81.
 Ranke, Leopold von, 15-17, 49, 116, 131, 137.
 Rankegil yaklaşım, 15.
 Receb Bey, 297.
 Renan, 40.
 Reşid Galip Bey (Doktor), 26, 288
 Reşidüddin, 89, 151.
 Rıfat Efendi (Defterdar), 62, 78, 84, 86.
 Rıza Tefvik Bey (Filozof), 277.
 Rodos, 71, 81.
 Roma, 47, 62, 72, 74, 94, 99, 101, 148, 156, 158, 171-172, 210-211, 220, 295, -Germen İmparatorluğu, 171, 172, - İmparatorluğu, 47, 62, - Kongresi, 295.
 Romen, 173-175.
 Rousseau, J. J., 56.
 Rönesans, 48, 212-213, 220, 253.
 Rum, 82, 152, 190, 255.
 Rumeli, 185, 186, 196.
 Rus, 40, 70, 83, 84, 206, 259, 276, -lar, 79, 137, - Meclisi, 276.
 Rusça, 87, 133, 157.
 Rusya, 80, 134, 194, 275-279, - Türkleri, 275.
 Rusya Mahkumu Müslüman Türk-Tatarların Hukukunu Müdafaa Cemiyeti, 277.
 Rüştiye Mektebi, 138.
 Sad bin Ebivakkas, 78.
 Sadrettin Efendi (Şirvanlı), 281.

- Saffet Bey (Bahriyeli), 83.
 Sahhaflar, 60.
 Sahir, Celal, 21.
 Sait Efendi (Kethüdazâde), 61.
 Sait Paşa (Diyarbakırlı), 69, 73-74.
 Sakalar çağı, 207.
 Sakız Ohanes Paşa, 84.
 Saksonya, 204, 206.
 Saltuk Buğra, 122.
 Sâmânilerin (Saman Oğulları), 168.
 Sami Bey, 86, 87, 91.
 San'a, 82.
 Saraçoğlu, Şükrü, 289.
 Sardanal, 138, 140.
 Savarona Yatı, 187.
 Saygun, Adnan, 224
 Schelling, 116.
 Sebahattin (Prens), 276.
 Sédiliot, 70, 77.
 Seignobos, Ch. (Fransız Tarihçi), 33, 38, 95, 124, 131, 134-135, 159, 164.
 Sekizler çağı, 207.
 Selâhaddîn-i Eyyübî, 216.
 Selâhattin Türbesi, 175.
 Selaniki, 36.
 Selçuk, -lular, 208, 282, 302, 303, - Sultanı, 135, 302, - Türkleri, 157, 193.
 Selçuklu Türkiye'sinde Toprak Hukuku, 302.
 Selefkoslarla, 85.
 Selenga, 201.
 Selma Hanım, 278.
 Semanî, 89.
 Semiramis (Kraliçe), 138, 140
 Serdengeçti, Osman Yüksel, 302.
 Servet-i Fünun, 43, 265.
Şeyhatname, 88.
 Sicili-i Osmani, 63.
 Siyasal Bilgiler Okulu, 266.
 Siyasi Tarih, 266, 278.
 Soğukçeşme Askeri Rüştiyesi, 283.
 Sokrates, 211-212.
 Solakzade Tarihi, 65.
 Sorbonne, 38, 267.
 Sorel, Albert, 34, 38, 276.
Sosyoloji Dergisi, 295.
 Suphi Paşa, 76, 85, 90.
 Suriye, 164, 174, 175, 190, 194, 195, 206.
 Suyutî, 76-77.
 Süleyman Paşa (Müşir), 69, 79, 84, 155-157, 197.
 Süleyman Sudi Bey, 84.
 Sümer, 164, 198, 210, -ler, 199.
 Sürrealizm, 224.
 Süryani, 62, 248.
 Süveyş Kanalı, 287.
 Şah İsmail, 216, 223.
 Şakir Paşa, 43.
 Şakir Şevket Efendi, 81.
 Şamani, 247.
 Şark bkz. Doğu.

- Şehri İsmail, 61.
 Şekayık, 86.
 Şem'i Molla, 84.
 Şemsüddin Sami Bey, 86, 91.
 Şeyh Galip, 43.
 Şeyhî, 43, 60.
 Şinasî, 43.
 Şit, 139.
 Şuara, 43, 86.
 Şükrü Bey, 67.
- Taberi, 62, 89, 97.
 Tahir Bey (Bosnalı), 82, 83.
 Tahir Bey (Bursalı), 37, 85, 275.
Tabir ile Zühre, 223.
 Taine, Hippolyte, 15, 38, 40.
 Takvim-i Vakayi, 63.
 Takvîmu't Tevârih, 37.
 Talât Bey (Üsküdarlı), 83.
 Talaz, 119-121.
 Talim Terbiye Heyeti, 293.
 Tanrı bkz. Allah.
 Tanzimat 49, 52, 59-60, 62-63, 68, 76, 79, 89, 93, 112, 151, 152-155, 160-161, 163, 191, 222.
Tarih Encümeni, 37.
 Tarih-i Ebul Faruk, 71, 73.
 Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniye 43-44
 Tarih-i Kadîmi Mısır, 75.
 Tarih-i Osmani Encümeni, 37, 95, 124.
- Tarih-i Siyasi Devleti Osmaniye, 68.
 Taş Mektep, 301.
 Taşkışla Divan-ı Harbi, 276.
 Tatarca, 80.
Tedrisat, 131, 133.
 Tefenni İlkokulu, 297.
 Tefeyyüz İdadisi, 293.
 Telif ve Tercüme Encümeni, 272.
 Tepegöz Destanı, 216.
 Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri, 273.
 Tercüm-i Tarih-i İtalya, 75.
Tercüman, 275.
 Tevfik Bey (Gelenbevizade), 75, 90.
 Tevfik Paşa (Sadrazam), 67, 75, 82, 155.
 Tezer (Ağaoğlu) Hanım (Mualim), 136, 146.
 Thukydides (Grek Tarihçi), 98.
 Ticaret Odası, 270.
 Timurlenk, 122, 201.
 Togan, Zeki Velidi, 22, 288, 298.
 Topkapı Sarayı Arşivi, 285.
 Toynbee, A. (İngiliz Tarihçi), 102.
 Trablusgarp, 159, 276.
 Trabzon, 81, 284, 301-303.
 Trabzon Sultanisi, 284.
 Tristan und Isolde, 224.
 Tufan, 163.

- Tuğrul Bey (Selçuklu), 168.
 Tunç, Şekip, 295.
 Tunus, 170, 196.
 Turan, 301-303.
 Türk, 20-26, 36-37, 39-40, 43, 45, 49, 61, 64, 69, 72, 76, 79, 80-81, 85, 88, 103, 108, 111-115, 117, 119, 121-122, 132, 135, 142-144, 150-155, 157-162, 164-168, 170, 181-184, 186-187, 191-198, 265-268, 271-274, 276-279, 282, 285, 288, 290-291, 295, 298-299, 302-303, - aydını, 273, - coğrafyası, 22, - Cumhuriyeti, 161, - Derneği, 21, 277, - Devleti, 159, 160, 204, 207, - dili, 268, 272, 274, - Edebiyatı, 39, 43, 45, 265-266, 268, 276, 290, 298, - hakanları, 246, - hâkimiyeti, 257, - Hun İmparatoru, 144, - hükümdarları, 135, - ırkı, 24, - idaresi, 257, - İmparatorluğu, 61, 64, - kavramı, 20, - kültürü, 274-275, -ler, 24-15, 56, 69, 79, 88, 137, 149, 151, 154, 156-157, 161, 166-169, 189, 192, 194-195, 197, 200, 202, 205-207, 211, 232-234, 246-248, 255-257, 259, 261, 267-268, 270, 272, 273, 278, 298-299, -leşmek, 271, - milliyetçiliği, 277, - nasyonalizmi, 24, - romantizmi 215, 216, - tarihçiliği, 20, 24, 268, - tarihi, 20, 22-23, 25, 69, 72, 79, 80, 103, 115, 129, 143, 161, 181, 182, 184, 192, 194-195, 197-199, 202, 206-208, 216, 229, 233, 235, 246-247, 266, 268, 285, 291, 298, -Yunan dostluğu, 259.
Türk Ansiklopedisi, 290.
 Türk Edebiyatı Cemiyeti (Türk Edebiyatı Vakfı), 298.
 Türk Edebiyatı Tarihi, 45, 266, 268, 290.
 Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar, 266.
 Türk-İslam Sentezi 298, 299.
 Türk Medeniyeti Tarihi, 272.
 Türk Millî Kültürü, 298-299.
 Türk Müesseseleri Tarihi, 266.
 Türk Ocakları, 21, 181, 277, 301-302.
 Türk Sosyoloji Derneği, 295.
 Türk Sosyoloji Ekolü, 273.
 Türk Tarih Cemiyeti, 162, - Encümeni, 34, 35, 36, 37, 124, 266.
 Türk Tarih Kurumu (TTK), 182-184, 187-188, 198, 275, 278, 282, 285, 288.
 Türk Tarih Tezi, 23-24.
 Türk Tarih-i Edebiyatı Usulü, 36.
 Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, 23, 129, 161.
Türk Tarihinin Ana Hatları, 161, 181, 268, 285.

- Türk Tetkikleri Merkezi, 267.
 Türk Töresi, 272.
Türk Yurdu, 21, 277, 302.
 Türkçe, 50, 70, 74-76, 79-80, 86, 87, 89-90, 121, 136-37, 146, 151, 155, 157, 160, 185, 199, 201, 288-289
 Türkçü, 21-23, 25, 154, 277, 278, 288, -lük, 21, 23, 79, 161, 223, 271, 274, 276-277, 279, 287, 301.
 Türkçüler Derneği, 290.
Türkçülüğün Esasları, 272.
 Türkelî, 154, 204.
 Türkes, 201.
 Türkistan, 22, 79, 152, 157, 166, 192, 195, 205-207, - Hakanları, 152.
Türkiyat, 266.
 Türkiye, 11, 20-21, 23-26, 67, 78-79, 109, 112-113, 118, 149, 171, 200, 205-208, 248, 257, 265-268, 271-272, 277, 278, 289-290, 296, 298, 302-303, - Cumhuriyeti, 24, 205, 278, - Devleti 149, - kütüphaneleri, 78.
 Türkiye Milli Kültür Vakfı, 298.
 Türkiye Tarihi, 206, 266, 268.
 Türkmenler, 189.
 UNESCO, 229-232, 234, 237-238, 261.
 Uşaklıgil, Halit Ziya, 266.
 Uygur, 202, 204, -lar çağı, 207.
 Uygur Destanı, 216.
 Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, 181, 283-285.
 Üdeba, 86.
 Ülken, Hilmi Ziya, 26, 209, 293-295.
 Vâkidî, 76.
 Van, 271.
 Vasfi Efendi (Filibeli), 84.
 Vasıf Efendi, 61-60.
 Vassaf, 31.
 Vecihi Bey, 77.
 Vedad, 225.
 Veled Çelebi, 275.
 Venedik, 17, 134, - devlet arşivi, 17.
 Versay Muahedesi, 175.
 Vestefalya, 171-172, 174-175, - Muahedesi, 171, 174.
 Veteriner Mektebi, 270.
 Veysi, 31.
 Viardot, 77.
 Vico, Giambattista, 14.
 Voliter, 56.
 Wurtemberg, 206.
 Wagner, 223-224.
 Wilhelm, Fredrich (Prusya Kralı), 17.

- Yahudi, 139, 141, 145, 150-152, 167, 247, 257, -ler, 139, 148, 151, 165, 257, - Peygamberleri, 139.
- Yahya Bey, 39.
- Yahya Kemal, 21.
- Yakup Han, 79, 163.
- Yaltkaya, Şerafettin, 281.
- Yassıada, 267, 302.
- Yehova, 165.
- Yemen, 82, 196.
- Yeni Bilim*, 13.
- Yeni Gün*, 272.
- Yeni Lisan, 265.
- Yeni Mecmua*, 271.
- Yeni Türkiye'nin Hedefleri*, 272.
- Yeniçeri, 185, 186, -ler Tarihi, 82.
- Yıldız Kitapları, 75.
- Yınanç, Mükrimin Halil (Ord. Profesör), 25, 26, 59, 135, 189, 281-282.
- Yorgi Efendi (Doktor), 269, 273.
- Yunan, 82, 88-89, 94, 126, 138, 140-141, 148, 156, 158, 210-213, 218, 253-254, 258-259, 275, 284, - kuvvetleri, 284, - lılar, 163, 210.
- Yunan Harbi, 275.
- Yunus Emre, 44, 224, 249.
- Zatî, 43, 153.
- Zehebî, 76, 89.
- Zerdüşt, 247.
- Zeus, 138.
- Zihni Efendi, 78, 91-92.
- Ziya Bey, 81, 84.
- Ziya Gökalp Diyor ki*, 273.
- Ziya Gökalp Külliyyatı*, 273.
- Ziya Gökalp'in Yazarlık Hayatı*, 273
- Ziya Paşa (Şair), 77.
- Ziya Paşa 77
- Ziyaeddin Efendi, 284.
- Zülkadıroğulları, 193.